

ผลการส่งต่อความช่วยเหลือครัวเรือนยากจนตามมิติทุนการดำรงชีพ: กรณีศึกษาจังหวัดนครราชสีมา

Assistance Referral Outcomes for Poor Households by Livelihood Capital Dimension: A Case Study of Nakhon Ratchasima Province

ฉัตรระพี โพธิ์ปิตกุล^{1,*} และ กนกพร ฉิมพลี²

Chutrapee Popitikul^{1,*} and Kanokporn Chimplee²

¹ โปรแกรมวิชาคอมพิวเตอร์ศึกษา, คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา; Computer Education Program, Faculty of Science and Technology, Nakhon Ratchasima Rajabhat University; email: chutrapee.p@nrru.ac.th

² โปรแกรมวิชาพัฒนาสังคม, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา; Social Sciences for Development Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Ratchasima Rajabhat University; email: kanokporn.c@nrru.ac.th

* Corresponding author email: chutrapee.p@nrru.ac.th

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์: การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อวิเคราะห์การกระจายปัญหาของครัวเรือนยากจนตามมิติทุนการดำรงชีพ 5 ด้าน ในจังหวัดนครราชสีมา ปี พ.ศ. 2567 และ (2) เพื่อประเมินผลการส่งต่อความช่วยเหลือครัวเรือนยากจนผ่านกลไกภาคีเครือข่ายในพื้นที่ โดยมุ่งเชื่อมโยงการจำแนกปัญหาเชิงมิติเข้ากับผลลัพธ์การช่วยเหลือที่เกิดขึ้นจริง เพื่อสะท้อนช่องว่างและแนวทางยกระดับประสิทธิภาพการแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงพื้นที่ระดับจังหวัด

วิธีการศึกษา: การศึกษาใช้รูปแบบการวิจัยเชิงพรรณนา วิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิจากฐานข้อมูลโครงการวิจัยเชิงพื้นที่ที่สนับสนุนโดยหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) ปีงบประมาณ 2567 ประกอบด้วยฐานข้อมูล TPMAP ปี พ.ศ. 2566 ระบบสนับสนุนการตัดสินใจ (DSS) และแบบสำรวจครัวเรือนเชิงลึก ครอบคลุมครัวเรือนที่สอบถาม 22,000 ครัวเรือน ใน 32 อำเภอ 535 ตำบล วิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ และค่าเฉลี่ย จำแนกตามมิติทุนการดำรงชีพ

ข้อค้นพบ: พบครัวเรือนยากจนตามเกณฑ์ TPMAP จำนวน 3,873 ครัวเรือน (ร้อยละ 17.60) โดยมีติด้านรายได้ บกพร่องสูงสุด (ร้อยละ 56.00) ระบบ DSS ส่งต่อความช่วยเหลือผ่านภาคีเครือข่าย 89 หน่วยงาน รวม 20,000 ครัวเรือน การประเมินศักยภาพทุนการดำรงชีพ 5 ด้าน ของครัวเรือน 2,797 ครัวเรือน พบทุนทางสังคมมีศักยภาพต่ำที่สุด ($\bar{X} = 1.63$) รองลงมาคือทุนการเงิน ($\bar{X} = 1.86$) ขณะที่ทุนมนุษย์มีศักยภาพสูงสุด ($\bar{X} = 2.57$)

การประยุกต์ใช้จากการศึกษา: ผลการศึกษเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานด้านการพัฒนาสังคมและการกำหนดนโยบายแก้ไขปัญหาความยากจนระดับจังหวัด โดยเสนอรูปแบบการบูรณาการระบบสนับสนุนการตัดสินใจเข้ากับกลไกภาคีเครือข่ายที่มีโครงสร้างชัดเจน ซึ่งสามารถขยายผลไปยังจังหวัดอื่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ ทั้งนี้

ควรประเมินความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐานด้านข้อมูลและกำลังคนก่อนนำไปปรับใช้ เหมาะสำหรับสาขาการพัฒนาสังคม นโยบายสาธารณะ และระบบสารสนเทศเพื่อการพัฒนา

คำสำคัญ: ครั้วเรือนยากจน; มิติทุนการดำรงชีพ; การส่งต่อความช่วยเหลือ; ระบบสนับสนุนการตัดสินใจ; นครราชสีมา

Abstract

Purpose: This study aimed to (1) analyze the distribution of poor households across the five livelihood capital dimensions in Nakhon Ratchasima Province in 2024, and (2) to evaluate the outcomes of assistance referrals delivered to poor households through partner-network mechanisms. It sought to connect dimensional problem classification with actual assistance results, thereby revealing gaps and pathways for improving the efficiency of area-based poverty reduction at the provincial level.

Methodology: A descriptive research design was employed, using secondary data analysis from the area-based research project database funded by the Program Management Unit for Area-Based Development (PMU-A) in fiscal year 2024. Data sources included the 2023 TPMA database, a decision support system (DSS), and an in-depth household survey covering 22,000 verified households across 32 districts and 535 subdistricts. Descriptive statistics—frequency, percentage, and mean—were analyzed by livelihood capital dimension.

Findings: A total of 3,873 households were identified as poor under TPMA criteria (17.60%), with the income dimension most deficient (56.00%). Through 89 partner agencies, the DSS referred assistance to 20,000 households. An assessment of five livelihood capitals among 2,797 households showed that social capital had the lowest potential ($\bar{x} = 1.63$), followed by financial capital ($\bar{x} = 1.86$), while human capital was the highest ($\bar{x} = 2.57$).

Applications of this study: The findings benefit social development agencies and provincial policymakers addressing multidimensional poverty. The study proposes an integrated model linking a decision support system with a structured partner-network mechanism that can be scaled to other northeastern provinces. The readiness of data infrastructure and workforce should be assessed before adoption. The approach is applicable to social development, public policy, and development informatics disciplines.

Keywords: Poor households; Livelihood capital dimension; Assistance referral; Decision support system; Nakhon Ratchasima

1. บทนำ

ปัญหาความยากจนหลายมิติยังคงเป็นความท้าทายสำคัญของประเทศไทย โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีสัดส่วนครัวเรือนรายได้ต่ำสูงกว่าค่าเฉลี่ยประเทศมาอย่างต่อเนื่อง (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2566) เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน SDG 1.2 ขององค์การสหประชาชาติกำหนดให้ประเทศต่าง ๆ ลดสัดส่วนประชากรที่อาศัยในความยากจนทุกมิติลงอย่างน้อยครึ่งหนึ่งภายใน ค.ศ. 2030 (United Nations, 2015) จังหวัดนครราชสีมาในฐานะจังหวัดที่มีพื้นที่ใหญ่ที่สุดในภาคอีสาน มีประชากรกว่า 2.6 ล้านคน และมีโครงสร้างเศรษฐกิจที่พึ่งพาภาคเกษตรกรรมเป็นหลัก จึงเป็นพื้นที่ที่ต้องการแนวทางแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างเป็นระบบและแม่นยำ การวิเคราะห์เชิงพหุมิติ ซึ่ง Alkire & Foster (2011) พัฒนาเป็นดัชนีความยากจนพหุมิติ (Multidimensional Poverty Index: MPI) และระบบบริหารจัดการข้อมูลการพัฒนาคนแบบชี้เป้า (TPMAP) ของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จึงกลายเป็นเครื่องมือหลักในการระบุและจำแนกครัวเรือนยากจนตามเกณฑ์มาตรฐาน 5 มิติ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566ก)

โครงการวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาคความยากจนเชิงพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา ภายใต้การสนับสนุนของหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) ได้พัฒนาระบบสนับสนุนการตัดสินใจพื้นที่วิจัยเชิงยุทธศาสตร์เพื่อจัดความยากจนและสร้างโอกาสทางสังคม (Decision Support System: DSS) ให้ทำหน้าที่เป็นชั้นบูรณาการข้อมูล โดยเชื่อมฐานข้อมูล TMAP จากส่วนกลางเข้ากับระบบ PPPCONNECT ซึ่งเป็นระบบสำรวจและสอบทานข้อมูลครัวเรือนในพื้นที่โดยภาคีเครือข่าย และสนับสนุนการตัดสินใจให้ภาคีเครือข่าย 89 หน่วยงานในการส่งต่อความช่วยเหลือให้ถึงมือครัวเรือน แนวทางนี้มุ่งให้ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมทำงานร่วมกันอย่างมีเอกภาพ ซึ่งเป็นหัวใจของ SDG 17 ว่าด้วยความร่วมมือเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (United Nations, 2015)

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยที่ผ่านมาในประเทศไทยส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการ “ระบุและจำแนก” ครัวเรือนยากจน ซึ่งเป็นขั้นตอนนำเข้า (Input) ของกระบวนการ ตลอดจนการพัฒนารูปแบบ/ต้นแบบนโยบายแก้จนเชิงพื้นที่ เช่น การสร้างต้นแบบนโยบายในพื้นที่นำร่อง (ชนินทร์ วะสินนท์ และคณะ, 2567) และการแก้ปัญหาคความยากจนแบบบูรณาการผ่านความร่วมมือหลายภาคส่วน (จันทิมา ล่ามแขก และอจิรภัส เพียรขุนทด, 2564) แต่ยังมี การศึกษาน้อยที่วิเคราะห์ผลลัพธ์ปลายทาง (Output) ว่าความช่วยเหลือที่ส่งต่อออกไปนั้นเข้าถึงครัวเรือนได้จริงมากน้อยเพียงใด โดยเฉพาะการวัดอัตราการแปลงผล (Conversion rate) ของการส่งต่อในจังหวัดขนาดใหญ่ที่มีโครงสร้างภาคีเครือข่ายหลายระดับ (กรมการพัฒนาชุมชน, 2566; Sachs, Lafortune, Fuller & Drumm, 2023) การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งเติมช่องว่างดังกล่าว โดยวิเคราะห์การกระจายตัวของปัญหาตามมิติทุนการดำรงชีพ และประเมินผลการส่งต่อความช่วยเหลือผ่านกลไกภาคีเครือข่าย เพื่อเป็นฐานข้อมูลสำหรับการวางแผนแก้ไขปัญหาคความยากจนที่แม่นยำและมีประสิทธิภาพในระดับจังหวัด

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อวิเคราะห์การกระจายปัญหาของครัวเรือนยากจนตามมิติทุนการดำรงชีพในจังหวัดนครราชสีมา ปี พ.ศ. 2567

2.2 เพื่อประเมินผลการส่งต่อความช่วยเหลือครัวเรือนยากจนผ่านกลไกภาคีเครือข่ายในจังหวัดนครราชสีมา ปี พ.ศ. 2567

3. ทบทวนวรรณกรรม/เอกสารงานที่เกี่ยวข้อง

3.1 กรอบแนวคิดทุนการดำรงชีพ (Sustainable livelihoods framework)

กรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable livelihoods framework: SLF) ของ Chambers & Conway (1992) และ Department for International Development (1999) จำแนกทุนการดำรงชีพออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ ทุนมนุษย์ (Human capital) ทุนสังคม (Social capital) ทุนธรรมชาติ (Natural capital) ทุนกายภาพ (Physical capital) และทุนการเงิน (Financial capital) ซึ่ง Bebbington (1999) ขยายกรอบนี้โดยชี้ว่าทุนแต่ละประเภทไม่เพียงเป็นวิธีดำรงชีพ แต่ยังเป็นวิธีเปลี่ยนแปลงชีวิต ซึ่งเชื่อมกับแนวคิด “Capability approach” ของ Sen (1999) ที่มองการพัฒนาในฐานะการขยายเสรีภาพและความสามารถของมนุษย์ ในบริบทของประเทศไทย TPMAP จำแนกมิติความยากจนเป็น 5 มิติหลัก ได้แก่ ด้านรายได้ ด้านสุขภาพ ด้านการศึกษา ด้านความเป็นอยู่ และด้านการเข้าถึงบริการรัฐ โดยใช้เส้นความยากจนด้านรายได้ 38,000 บาทต่อคนต่อปีเป็นเกณฑ์หลัก (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566) แม้ชื่อมิติของ TPMAP จะไม่ตรงกับ SLF 5 ทุนทุกประการ แต่ทั้งสองกรอบแนวคิดมีหลักการร่วมกันที่ชัดเจน คือการมองความยากจนว่าเกิดจากความบกพร่องในหลายมิติพร้อมกัน มิใช่เพียงรายได้ที่ต่ำ และตัวชี้วัด TPMAP สามารถเชื่อมกับ SDG 1.1 และ SDG 1.2 ในระดับปฏิบัติการได้โดยตรง

3.2 การวิเคราะห์ความยากจนพหุมิติ (Multidimensional poverty index)

Alkire & Foster (2011) พัฒนาดัชนีความยากจนพหุมิติ (MPI) ซึ่งปัจจุบันถูกใช้ใน 100 กว่าประเทศทั่วโลก และอยู่ในกรอบการติดตาม SDG 1.2 อย่างเป็นทางการ (UNDP & Oxford Poverty and Human Development Initiative, 2019) รายงานระดับโลกประจำปี ค.ศ. 2023 ระบุพ้องกันว่าความก้าวหน้าในการลดความยากจนพหุมิตียังล่าช้ากว่าเป้าหมาย โดยเฉพาะในมิติด้านรายได้และสุขภาพ (Sachs, Lafortune, Fuller & Drumm, 2023; United Nations Department of Economic and Social Affairs, 2023) เมื่อนำหลักการ MPI มาใช้ในระดับนโยบาย TPMAP ของไทยบูรณาการแนวทางดังกล่าวเข้ากับฐานข้อมูลทะเบียนราษฎร และฐานข้อมูลหน่วยงานภาครัฐ 43 แห่ง จนสามารถสร้างแผนที่ความยากจนระดับครัวเรือนที่มีความแม่นยำสูง (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566) ซึ่งเป็นตัวอย่างของการนำ MPI มาใช้จริงในระดับนโยบายจังหวัด

3.3 ระบบสนับสนุนการตัดสินใจ (Decision support system) กับงานพัฒนาสังคม

ระบบสนับสนุนการตัดสินใจ (DSS) คือเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้บริหารสามารถวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่และเลือกแนวทางดำเนินงานได้อย่างมีหลักฐานรองรับมากขึ้น (Turban, Sharda & Delen, 2018) ในงานสวัสดิการสังคม หลักฐานจากหลายประเทศชี้ให้เห็นว่า DSS ที่ออกแบบดีสามารถลดความซ้ำซ้อนในการส่งมอบบริการ และเพิ่มความตรงเป้าหมายของการจัดสรรทรัพยากร (World Bank, 2020; Turban, Sharda & Delen, 2018) รายงานสถานการณ์ทางสังคมของไทยปี พ.ศ. 2566 ยังระบุว่า ระบบข้อมูลดิจิทัลเชิงบูรณาการมีบทบาทสำคัญในการยกระดับประสิทธิภาพการส่งมอบบริการสังคมแก่กลุ่มเปราะบาง (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2566) ทั้งนี้ Turban, Sharda & Delen (2018) ย้ำด้วยว่า DSS จะมีคุณค่าจริงก็ต่อเมื่อมีวงจรข้อมูลย้อนกลับที่สมบูรณ์ ตั้งแต่การบันทึกผลลัพธ์ ย้อนกลับไปสู่กระบวนการวางแผน ประเด็นนี้มีนัยสำคัญอย่างยิ่งสำหรับระบบที่มีผู้ใช้งานกระจายตัวในหลายหน่วยงานและหลายระดับ

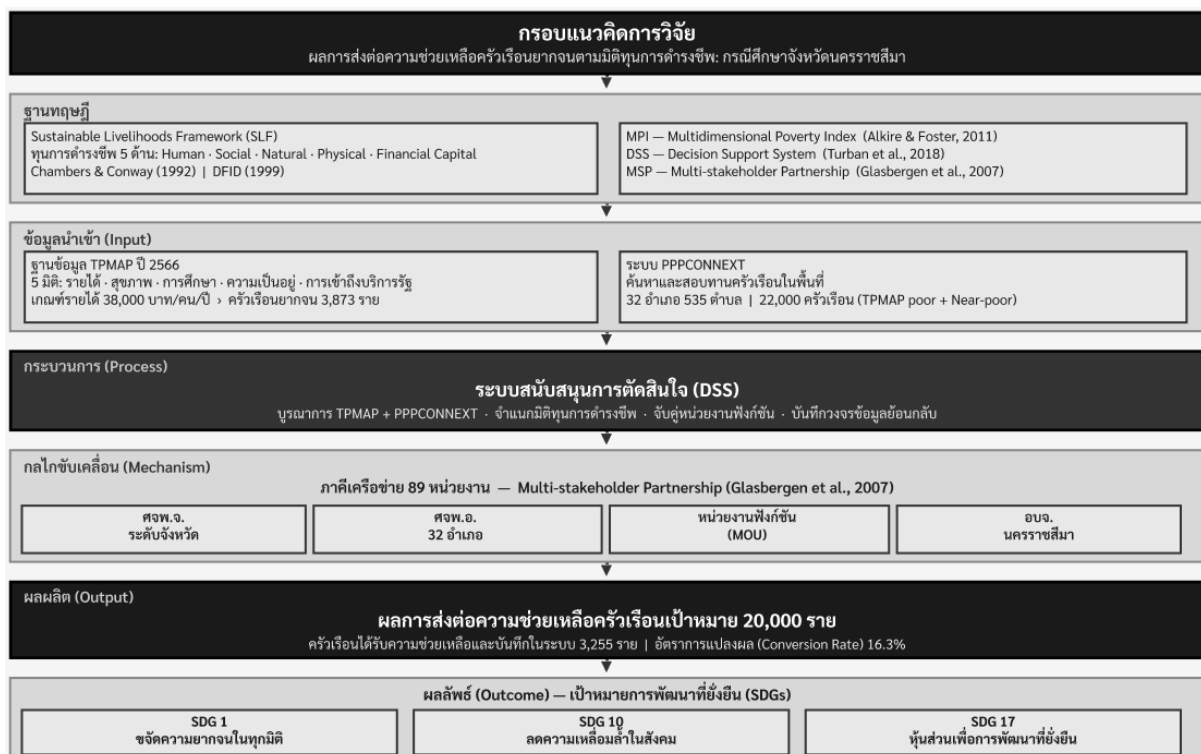
3.4 กลไกภาคีเครือข่ายและความร่วมมือหลายภาคส่วน

SDG 17 ว่าด้วยหุ้นส่วนความร่วมมือเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ได้วางหลักการไว้ว่า การมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมเป็นเงื่อนไขจำเป็นสำหรับการบรรลุเป้าหมายการพัฒนา (United Nations,

2015) แนวคิดหุ้นส่วนความร่วมมือหลายภาคส่วน (Multi-stakeholder partnership: MSP) ของ Glasbergen, Biermann & Mol (2007) ขยายความว่า เมื่อภาคีมาจากหลายภาคส่วนจะช่วยลดต้นทุนในการติดตามและเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย เนื่องจากแต่ละภาคีมีเครือข่ายและทรัพยากรที่เสริมกัน กรณีของประเทศไทย โครงสร้างศูนย์อำนวยความสะดวกความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงระดับจังหวัด (ศจพ.จ.) และระดับอำเภอ (ศจพ.อ.) ทำหน้าที่เป็นกลไกประสานงานที่เชื่อมระดับนโยบายจังหวัดเข้ากับการปฏิบัติงานระดับอำเภอและตำบล สะท้อนแนวทาง Whole-of-Government ดังที่ World Bank (2020) เสนอให้ใช้ข้อมูลเป็นฐานในการตัดสินใจ

เมื่อพิจารณาร่วมกัน กรอบแนวคิดทั้งสี่สายทำงานเชื่อมโยงกันอย่างเป็นลำดับในงานวิจัยนี้ กล่าวคือ กรอบทุนการดำรงชีพ (SLF) ใช้เป็นฐานในการนิยามและจำแนกมิติของปัญหาของครัวเรือน แนวคิดความยากจนพหุมิติ (MPI) และเครื่องมือ TPMAP ทำหน้าที่วัดและระบุเป้าหมายครัวเรือนที่ตกเกณฑ์ในแต่ละมิติ ระบบสนับสนุนการตัดสินใจ (DSS) ทำหน้าที่บูรณาการข้อมูลและสนับสนุนการตัดสินใจในการจับคู่ครัวเรือนกับหน่วยงาน และแนวคิด MSP เป็นกลไกขับเคลื่อนการส่งต่อความช่วยเหลือสู่การปฏิบัติ ภายใต้กรอบดังกล่าว ตัวแปรต้นของการวิจัย ได้แก่ มิติทุนการดำรงชีพ 5 มิติ และประเภทของหน่วยงานภาคีเครือข่าย ส่วนตัวแปรตาม ได้แก่ จำนวนครัวเรือนที่ได้รับการส่งต่อและการช่วยเหลือ และอัตราการแปลงผล (Conversion rate) ความสัมพันธ์ระหว่างกรอบแนวคิดทั้ง 4 สายและตัวแปรของการวิจัยได้สรุปไว้ในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

3.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในบริบทประเทศไทยและการลดความเหลื่อมล้ำ

ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา งานวิจัยไทยที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงพื้นที่ภายใต้การสนับสนุนของ บพท. ส่วนใหญ่มุ่งเน้นการพัฒนารูปแบบและต้นแบบนโยบาย เช่น การสร้างต้นแบบนโยบายแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่นำร่องโดยกระบวนการมีส่วนร่วม (ชินินทร์ วัฒนสินธ์ และคณะ, 2567) และการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบบูรณาการผ่านกลไกความร่วมมือหลายภาคส่วน เช่น โครงการคู่เสี้ยว เกียวก้อย แก้วจัน คนขอนแก่น (จันทิมา ลามแขก และอภิรักษ์ เพียรขุนทด, 2564) งานเหล่านี้ยืนยันความสำคัญของกลไกภาคีเครือข่ายและการมีส่วนร่วมในการแก้จน แต่ยังไม่ได้รายงานผลการส่งต่อความช่วยเหลือในเชิงปริมาณผ่านระบบข้อมูลดิจิทัลอย่างเป็นระบบ ซึ่งเป็นช่องว่างที่งานวิจัยนี้มุ่งเติมเต็ม

ในมิติของการลดความเหลื่อมล้ำซึ่งสอดคล้องกับ SDG 10 การศึกษาเชิงนโยบายชี้ว่าความเหลื่อมล้ำของไทยยังอยู่ในระดับสูงทั้งด้านรายได้ ความมั่งคั่ง และโอกาสในการเข้าถึงบริการพื้นฐาน และเสนอแนวทางแก้ไขแบบบูรณาการที่เน้นการจัดสวัสดิการแบบมุ่งเป้าควบคู่กับการพัฒนาระบบฐานข้อมูลที่แม่นยำเพื่อออกแบบนโยบาย (กฤตพงศ์ ปานผา, 2568; สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566ข) การส่งต่อความช่วยเหลือแบบชี้เป้าผ่านระบบ DSS ในงานวิจัยนี้จึงเป็นกลไกหนึ่งที่เชื่อมโยงการแก้ไขปัญหาความยากจน (SDG 1) เข้ากับการลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงบริการ (SDG 10) ในระดับปฏิบัติการ

4. วิธีการศึกษา

4.1 รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive research) โดยวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data analysis) จากฐานข้อมูลโครงการวิจัยเชิงพื้นที่ สนับสนุนโดย บพท. ปีงบประมาณ 2567

4.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการศึกษา คือ ครครัวเรือนทั้งหมดที่ได้รับการค้นหาและสอบทานในจังหวัดนครราชสีมา ครอบคลุม 32 อำเภอ 535 ตำบล จำนวน 22,000 ครัวเรือน เนื่องจากการวิจัยนี้ใช้ข้อมูลทุติยภูมิของพื้นที่ทั้งหมด (การศึกษาประชากรทั้งหมด) จึงมิได้ใช้การสุ่มตัวอย่าง กลุ่มเป้าหมายในการวิเคราะห์แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ (1) ครัวเรือนยากจนตามเกณฑ์ TPMAPI ปี พ.ศ. 2566 จำนวน 3,873 ครัวเรือน คือครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำกว่า 38,000 บาทต่อคนต่อปี หรือตกเกณฑ์มาตรฐานในมิติใดมิติหนึ่งจาก 5 มิติ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566ก) และ (2) ครัวเรือนใกล้จน (Near-poor) ที่ค้นหาสอบทานผ่านระบบ PPPCONNEXT ซึ่งมีความต้องการความช่วยเหลือเฉพาะด้านแต่ไม่ตรงเกณฑ์ TPMAPI ทั้งหมด ทั้งนี้ในกลุ่มครัวเรือนยากจนข้างต้น มีครัวเรือนที่ได้รับการสำรวจเชิงลึกด้วยแบบสอบถามทุนการดำรงชีพ 5 ด้าน (7 ส่วน) ในพื้นที่ปฏิบัติการของโครงการ จำนวน 2,797 ครัวเรือน ซึ่งใช้เป็นฐานในการวิเคราะห์ศักยภาพทุนการดำรงชีพรายครัวเรือนในหัวข้อ 5.3

4.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ข้อมูลที่ใช้ประกอบด้วย 3 แหล่งหลัก ได้แก่ (1) ฐานข้อมูล TPMAPI ปี พ.ศ. 2566 ซึ่งจำแนกครัวเรือนยากจนตาม 5 มิติ โดยใช้เกณฑ์รายได้ 38,000 บาทต่อคนต่อปีและตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตมาตรฐาน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566ก) (2) ระบบ PPPCONNEXT สำหรับค้นหาและสอบทานครัวเรือนในพื้นที่ โดยเจ้าหน้าที่ภาคีเครือข่าย และ (3) ระบบ DSS ที่ทำหน้าที่บูรณาการข้อมูลจากทั้งสองแหล่งข้างต้น และบันทึกกิจกรรมการส่งต่อพร้อมผลการช่วยเหลือตลอดปีงบประมาณ 2567

4.4 การตรวจสอบเครื่องมือและคุณภาพข้อมูล

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือและคุณภาพของข้อมูลดำเนินการใน 3 ระดับ ได้แก่ (1) การสอบทานข้อมูลครัวเรือนในพื้นที่จริงโดยเจ้าหน้าที่ภาคีเครือข่ายผ่านระบบ PPPCONNECT เพื่อยืนยันสถานะและความเป็นปัจจุบันของข้อมูล (2) การกระทบยอด (Cross-check) ข้อมูลที่สอบทานกับฐานข้อมูล TPMAP ปี พ.ศ. 2566 เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความสอดคล้อง และ (3) การตรวจสอบความครบถ้วนและการตัดข้อมูลซ้ำซ้อน (De-duplication) ภายในระบบ DSS ก่อนการวิเคราะห์ ทั้งนี้ข้อมูลที่ใช้เป็นข้อมูลทุติยภูมิจึงมีข้อจำกัดด้านความครบถ้วนของการบันทึกผลลัพธ์ปลายทาง ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาพิจารณาประกอบในการแปลผล (รายละเอียดข้อจำกัดกล่าวไว้ในหัวข้อสรุปผลการวิจัย)

4.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล: กระบวนการส่งต่อความช่วยเหลือ

กระบวนการส่งต่อความช่วยเหลือในโครงการนี้ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ (1) การค้นหาและสอบทานครัวเรือนเป้าหมายผ่านระบบ PPPCONNECT เพื่อยืนยันสถานะและระบุมิติทุนการดำรงชีพที่บกพร่อง (2) การนำเข้าข้อมูลสู่ระบบ DSS เพื่อจำแนกครัวเรือนตามมิติ และจับคู่กับหน่วยงานฟังก์ชันที่เกี่ยวข้อง (3) การส่งต่อข้อมูลครัวเรือนไปยังหน่วยงานฟังก์ชันผ่าน ศพพ.จ. และ ศพพ.อ. และ (4) การบันทึกผลการช่วยเหลือกลับสู่ระบบ DSS เพื่อสร้างวงจรข้อมูลย้อนกลับสำหรับการติดตามและรายงานผล ขั้นตอนที่ 4 นี้เป็นจุดสำคัญที่กำหนดคุณภาพของข้อมูลผลลัพธ์ และเป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่ทำให้การประเมินประสิทธิผลในภายหลังมีความน่าเชื่อถือ

กลไกภาคีเครือข่ายและการบันทึกข้อมูล

ภาคีเครือข่ายในการขับเคลื่อนงานมีทั้งสิ้น 89 หน่วยงาน ประกอบด้วยหน่วยงานใน 4 ประเภทหลัก ได้แก่ (1) หน่วยงานสมาชิกคณะกรรมการ ศพพ.จ. ระดับจังหวัด (2) ศพพ.อ. ครอบคลุมทั้ง 32 อำเภอ (3) หน่วยงานภาคีฟังก์ชันที่ทำงานกับข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) และ (4) องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา (อบจ.) บางหน่วยงานมีบทบาทในมากกว่าหนึ่งโครงสร้าง โดยมีเจ้าหน้าที่ผู้ใช้งานระบบ DSS ไม่น้อยกว่า 178 คน

4.6 ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการตลอดปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 (ตุลาคม พ.ศ. 2566 – กันยายน พ.ศ. 2567) โดยใช้ฐานข้อมูล TPMAP ปี พ.ศ. 2566 เป็นจุดตั้งต้นในการระบุครัวเรือนเป้าหมาย และบันทึกกิจกรรมการส่งต่อพร้อมผลการช่วยเหลือในระบบ DSS อย่างต่อเนื่องจนสิ้นปีงบประมาณ

4.7 สถิติและการวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ การแจกแจงความถี่ ร้อยละ และค่าเฉลี่ย จำแนกตามมิติทุนการดำรงชีพ 5 มิติหลักตามกรอบ TPMAP ได้แก่ ด้านรายได้ ด้านความเป็นอยู่ ด้านสุขภาพ ด้านการศึกษา และด้านการเข้าถึงบริการรัฐ รวมทั้งหมวดด้านอื่น ๆ สำหรับกรณีที่ไม่มีเข้ารอบมิติหลัก และคำนวณอัตราการแปลงผล (Conversion rate) ของกระบวนการส่งต่อความช่วยเหลือ เพื่อประเมินประสิทธิผลของกลไกภาคีเครือข่าย สำหรับการประเมินศักยภาพทุนการดำรงชีพรายครัวเรือน ใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) ของคะแนนศักยภาพทุนทั้ง 5 ด้าน

5. ผลการวิจัย

5.1 การกระจายปัญหาของครัวเรือนยากจนตามมิติทุนการดำรงชีพ

จากการค้นหาและสอบทานครัวเรือนทั้ง 32 อำเภอ 535 ตำบล พบครัวเรือนยากจนตามเกณฑ์ TPMAP ปี พ.ศ. 2566 จำนวน 3,873 ครัวเรือน จากครัวเรือนที่ค้นหาสอบทานทั้งหมด 22,000 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 17.60 ของครัวเรือนที่สอบทานทั้งจังหวัด หรือเฉลี่ยประมาณ 121 ครัวเรือนต่ออำเภอ ($3,873 \div 32$ อำเภอ) และราว 7 ครัวเรือนต่อตำบล เมื่อวิเคราะห์การกระจายของครัวเรือนยากจนตามมิติทุนการดำรงชีพ พบว่าปัญหากระจุกตัวอย่างชัดเจนในมิติด้านรายได้ ดังรายละเอียดในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การกระจายครัวเรือนยากจนตามมิติทุนการดำรงชีพ จังหวัดนครราชสีมา (ข้อมูลจากฐาน TPMAP ปี พ.ศ. 2566 ดำเนินการปี พ.ศ. 2567)

มิติทุนการดำรงชีพ	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ
1. ด้านรายได้ (Financial capital)	2,168	56.00
2. ด้านความเป็นอยู่ (Physical capital)	645	16.70
3. ด้านสุขภาพ (Human capital)	535	13.80
4. ด้านการศึกษา (Human capital)	504	13.00
5. ด้านการเข้าถึงบริการรัฐ (Social capital)	4	0.10
6. ด้านอื่น ๆ	17	0.40
รวม	3,873	100.00

หมายเหตุ: หมวดด้านอื่น ๆ หมายถึง ครัวเรือนที่ตกเกณฑ์ในตัวชี้วัดย่อยซึ่งไม่จัดเข้า 5 มิติหลักของ TPMAP โดยตรง (เช่น ปัญหาเฉพาะรายที่ไม่เข้าเกณฑ์มาตรฐานของมิติใดมิติหนึ่ง)

จากตารางที่ 1 พบว่า ครัวเรือนยากจนส่วนใหญ่บ่งพร่องในมิติด้านรายได้ สูงถึงร้อยละ 56.00 (2,168 ครัวเรือน) สะท้อนว่าปัญหาหลักของครัวเรือนยากจนในจังหวัดนครราชสีมา คือการขาดทุนการเงินที่เพียงพอ ซึ่งสัมพันธ์กับโครงสร้างเศรษฐกิจที่พึ่งพาเกษตรกรรมและมีรายได้ผันผวนตามฤดูกาล รองลงมาคือ ด้านความเป็นอยู่ร้อยละ 16.70 ด้านสุขภาพและการศึกษารวมกันร้อยละ 26.80 (1,039 ครัวเรือน) ในขณะที่ด้านการเข้าถึงบริการรัฐมีส่วนน้อยที่สุดเพียงร้อยละ 0.10 บ่งชี้ว่าการให้บริการภาครัฐในพื้นที่ที่มีความครอบคลุมอยู่ในระดับสูง

5.2 ผลการส่งต่อความช่วยเหลือครัวเรือนยากจน

ระบบ DSS บันทึกกิจกรรมการส่งต่อความช่วยเหลือตลอดปี พ.ศ. 2567 โดยมีการส่งต่อครัวเรือนเป้าหมายไปยังหน่วยงานฟังก์ชันรวม 20,000 ครัวเรือน ทั้งนี้จำนวนดังกล่าวสูงกว่าครัวเรือนยากจนตามเกณฑ์ TPMAP (3,873 ครัวเรือน) เนื่องจากระบบ DSS ครอบคลุมทั้งครัวเรือน TPMAP poor และครัวเรือนใกล้จนที่ระบุได้จากการสำรวจ PPPCONNEXT ว่ามีความต้องการความช่วยเหลือเฉพาะด้าน จำนวน 20,000 ครัวเรือนนี้จึงเป็นฐานการคำนวณอัตราการแปลงผล เนื่องจากเป็นจำนวนครัวเรือนเป้าหมายทั้งหมดที่ได้รับการส่งต่อไปยังหน่วยงานฟังก์ชัน และอัตราร้อยละ 16.30 สะท้อนสัดส่วนที่ได้รับความช่วยเหลือและบันทึกในระบบเรียบร้อยแล้ว ผลการส่งต่อโดยสรุปแสดงไว้ในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 สรุปผลการส่งต่อความช่วยเหลือครัวเรือน จังหวัดนครราชสีมา ปี พ.ศ. 2567

รายการ	จำนวน/ร้อยละ
1. ครัวเรือนที่ค้นหาสอบถามทั้งจังหวัด (PPPCONNECT)	22,000 ครัวเรือน (32 อำเภอ 535 ตำบล)
2. ครัวเรือนยากจนตามเกณฑ์ TPMAP (ฐานข้อมูลปี พ.ศ. 2566)	3,873 ครัวเรือน
3. ครัวเรือนที่ส่งต่อหน่วยงานฟังก์ชัน (รวม TPMAP poor + Near-poor ที่มีความต้องการเฉพาะด้าน)	20,000 ครัวเรือน
4. ครัวเรือนที่ได้รับความช่วยเหลือแล้ว (บันทึกในระบบ DSS ณ สิ้นปี พ.ศ. 2567)	3,255 ครัวเรือน
5. อัตราการแปลงผล (Conversion rate)	ร้อยละ 16.30

ที่มา: ระบบ DSS โครงการวิจัยเชิงพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา บพท. ปี พ.ศ. 2567

ตัวอย่างกิจกรรมการช่วยเหลือที่บันทึกในระบบ DSS จำแนกตามมิติทุนการดำรงชีพ ได้แก่ ด้านรายได้ (ส่งเสริมอาชีพ ฝึกอาชีพระยะสั้น สนับสนุนวัสดุ และส่งเสริมการออม) ด้านความเป็นอยู่ (สร้าง/ซ่อมแซมบ้าน จัดหาน้ำสะอาด และปรับปรุงสภาพแวดล้อม) ด้านสุขภาพ (ส่งต่อผู้ป่วยสิทธิพิเศษ ดูแลผู้สูงอายุและผู้พิการ) ด้านการศึกษา (ทุนการศึกษา อุปกรณ์การเรียน และสนับสนุนเด็กด้อยโอกาส)

5.3 ศักยภาพทุนการดำรงชีพ 5 มิติของครัวเรือนยากจน

นอกเหนือจากการจำแนกครัวเรือนตามมิติ TPMAP ในภาพรวมจังหวัดแล้ว โครงการได้สำรวจเชิงลึกครัวเรือนยากจนในพื้นที่ปฏิบัติการ จำนวน 2,797 ครัวเรือน เพื่อประเมินศักยภาพทุนการดำรงชีพ 5 ด้านตามกรอบ SLF (มีค่าเฉลี่ยสมาชิก 3.52 คนต่อครัวเรือน) โดยให้คะแนนศักยภาพรายครัวเรือนในช่วง 1-4 (ค่ายิ่งสูงยิ่งมีศักยภาพดี) ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยศักยภาพทุนทั้ง 5 ด้าน แสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของศักยภาพทุนการดำรงชีพ 5 มิติ ของครัวเรือนยากจน จังหวัดนครราชสีมา ปี พ.ศ. 2567 (n = 2,797)

มิติทุนการดำรงชีพ	$\bar{x}$	S.D.
1. ทุนมนุษย์ (Human capital)	2.57	0.25
2. ทุนกายภาพ (Physical capital)	2.14	0.21
3. ทุนการเงิน (Financial capital)	1.86	0.69
4. ทุนธรรมชาติ (Natural capital)	1.89	0.23
5. ทุนทางสังคม (Social capital)	1.63	0.51

ที่มา: คำนวณจากข้อมูลสำรวจครัวเรือนยากจนเชิงลึก ระบบ DSS/SRA-DSS จังหวัดนครราชสีมา ปี พ.ศ. 2567

จากตารางที่ 3 พบว่า ครัวเรือนยากจนมีศักยภาพทุนทางสังคมต่ำที่สุด ($\bar{x}$ = 1.63, S.D. = 0.51) รองลงมาคือทุนการเงิน ($\bar{x}$ = 1.86) และทุนธรรมชาติ ($\bar{x}$ = 1.89) ขณะที่ทุนมนุษย์มีศักยภาพสูงสุด ($\bar{x}$ = 2.57) ที่น่าสนใจคือทุนการเงินมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานสูงสุด (S.D. = 0.69) สะท้อนความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ภายในกลุ่ม

ครัวเรือนยากจนเอง ผลการวิเคราะห์นี้สอดคล้องและขยายภาพจากตารางที่ 1 ที่พบว่า มิติด้านรายได้เป็นปัญหาหลัก โดยชี้เพิ่มเติมว่าการขาดทุนทางสังคม ซึ่งเป็นมิติที่เกณฑ์ TPMAF สะท้อนได้ไม่ชัด เป็นจุดเปราะบางที่ควรได้รับความสำคัญเชิงนโยบายควบคู่กัน

ตารางที่ 4 ค่าเฉลี่ยศักยภาพทุนการดำรงชีพ 5 มิติ จำแนกรายอำเภอ (เฉพาะอำเภอพื้นที่ปฏิบัติการที่มีจำนวนครัวเรือนเพียงพอ)

อำเภอ	n	$\bar{x}$				
		ทุนมนุษย์	ทุนกายภาพ	ทุนการเงิน	ทุนธรรมชาติ	ทุนสังคม
1. จักราช	1,584	2.56	2.13	1.94	1.91	1.53
2. เฉลิมพระเกียรติ	722	2.63	2.21	1.95	1.87	1.93
3. เมืองนครราชสีมา	458	2.54	2.10	1.49	1.86	1.52
4. ลำทะเมนชัย	32	2.27	1.88	1.41	1.74	1.00

ที่มา: คำนวณจากข้อมูลสำรวจครัวเรือนยากจนเชิงลึก ระบบ DSS/SRA-DSS จังหวัดนครราชสีมา ปี พ.ศ. 2567 (ไม่รวมอำเภอสูงเนินซึ่งมีเพียง 1 ครัวเรือน)

จากตารางที่ 4 เมื่อจำแนกรายอำเภอ พบความแตกต่างเชิงพื้นที่ที่ชัดเจน อำเภอเมืองนครราชสีมามีศักยภาพทุนการเงินต่ำเป็นพิเศษ ($\bar{x} = 1.49$) สะท้อนลักษณะความยากจนในเขตเมือง ขณะที่อำเภอลำทะเมนชัยซึ่งเป็นพื้นที่ทางไกลมีศักยภาพต่ำเกือบทุกมิติ โดยเฉพาะทุนทางสังคม ($\bar{x} = 1.00$) ผลเชิงพื้นที่นี้ชี้ว่าการออกแบบมาตรการช่วยเหลือควรปรับให้สอดคล้องกับโครงสร้างทุนที่บกพร่องแตกต่างกันในแต่ละอำเภอ มิใช่ใช้รูปแบบเดียวกันทั้งจังหวัด นอกจากค่าเฉลี่ยศักยภาพแล้ว เมื่อจำแนกครัวเรือนตามระดับศักยภาพของทุนแต่ละด้าน (ตารางที่ 5) ยังเห็นภาพความเปราะบางชัดเจนขึ้น

ตารางที่ 5 จำนวนครัวเรือนยากจนจำแนกตามฐานทุนการดำรงชีพ 5 มิติ และระดับศักยภาพ จังหวัดนครราชสีมา ปี พ.ศ. 2567 (n = 2,797)

ทุน 5 ด้าน	กลุ่ม 1 อยู่ลำบาก	กลุ่ม 2 อยู่ยาก	กลุ่ม 3 อยู่พอได้	กลุ่ม 4 อยู่ดี
1. ทุนมนุษย์	14	1,020	1,750	13
2. ทุนกายภาพ	54	2,718	25	0
3. ทุนเศรษฐกิจ	1,079	1,131	533	54
4. ทุนธรรมชาติ	354	2,306	137	0
5. ทุนทางสังคม	1,664	976	157	0

ที่มา: ระบบ DSS/PPAOS จังหวัดนครราชสีมา ปี พ.ศ. 2567

จากตารางที่ 5 ทุนทางสังคมมีครัวเรือนอยู่ในระดับอยู่ลำบาก (กลุ่มที่ 1) มากที่สุดถึง 1,664 ครัวเรือน (ร้อยละ 59.50) รองลงมาคือทุนเศรษฐกิจ 1,079 ครัวเรือน (ร้อยละ 38.60) ขณะที่ทุนกายภาพและทุนมนุษย์ส่วน

ใหญ่กระจุกอยู่ในระดับอยู่ยากถึงอยู่พอได้ เมื่อพิจารณาระดับความยากจนโดยรวมของครัวเรือน พบว่า ส่วนใหญ่จัดอยู่ในระดับอยู่ยาก (ร้อยละ 85.70) อยู่ลำบาก (ร้อยละ 12.80) และอยู่พอได้ (ร้อยละ 1.60) แสดงว่าการเสริมทุนทางสังคมและทุนเศรษฐกิจควรเป็นจุดเน้นเชิงนโยบายควบคู่กับการแก้ปัญหารายได้

6. อภิปรายผล

มิติด้านรายได้มีส่วนสูงสุทธ้อยู่ 56.00 สะท้อนให้เห็นว่าเป็นปัญหาหลักที่ครัวเรือนยากจนในจังหวัดนครราชสีมาเผชิญอยู่ ผลนี้สอดคล้องกับกรอบ SLF ของ Chambers & Conway (1992) ที่ระบุว่าการขาด Financial capital คือจุดแรกที่ต้องแก้ก่อน เนื่องจากทุนการเงินเป็นข้อจำกัดพื้นฐานที่กีดกันการสะสมทุนประเภทอื่น Sen (1999) อธิบายกลไกที่ว่าความยากจนด้านรายได้ปิดกั้นเสรีภาพในการเลือกและพัฒนาตนเองอย่างเป็นระบบ ข้อมูลสอดคล้องกับผลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี พ.ศ. 2565 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2566) ที่พบว่าครัวเรือนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีรายได้เฉลี่ยต่ำกว่าค่าเฉลี่ยประเทศ และรายได้ส่วนใหญ่มาจากเกษตรกรรม ซึ่งผันผวนตามทั้งสภาพอากาศและราคาตลาด ประเด็นที่การวิจัยระยะต่อไปควรศึกษาคือรูปแบบมาตรการเสริมรายได้ ที่ลดการพึ่งพาเกษตรกรรมเดียวได้จริง โดยไม่ก่อให้เกิดการอพยพแรงงานจนชุมชนสูญเสียโครงสร้างทางสังคมที่มีอยู่

ผลการประเมินศักยภาพทุนการดำรงชีพ 5 ด้าน (ตารางที่ 3-4) ช่วยเสริมความเข้าใจปัญหาในเชิงลึก โดยพบว่า นอกจากทุนการเงินที่มีศักยภาพต่ำและเหลื่อมล้ำสูง ($S.D. = 0.69$) แล้ว ทุนทางสังคมยังเป็นมิติที่ครัวเรือนยากจนมีศักยภาพต่ำที่สุด ($\bar{X} = 1.63$) ซึ่งสอดคล้องกับข้อสังเกตเชิงนโยบายว่าการลดความเหลื่อมล้ำต้องอาศัยการเสริมทั้งทุนเศรษฐกิจและทุนทางสังคมควบคู่กัน (กฤตพงศ์ ปานผา, 2568) การที่ทุนทางสังคมอ่อนแอมีนัยสำคัญต่อความยั่งยืนของการแก้ปัญหา เพราะทุนทางสังคมเป็นฐานของการรวมกลุ่มและการพึ่งพากันในชุมชน อันเป็นกลไกที่ทำให้ความช่วยเหลือจากภาคีเครือข่ายเกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน อัตราการแปลงผลร้อยละ 16.30 ควรพิจารณาจากมุมมองการออกแบบระบบก่อนด่วนสรุปว่าดีหรือไม่ดี เนื่องจากตัวเลขนี้สะท้อนความครบถ้วนของการบันทึกในระบบ DSS มากกว่าปริมาณความช่วยเหลือจริงทั้งหมด เพราะระบบบันทึกเฉพาะความช่วยเหลือที่ผ่านกระบวนการอย่างเป็นทางการ อัตราที่เกิดขึ้นจริงจึงน่าจะสูงกว่าที่วัดได้ ปัจจัยเชิงระบบที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ข้อจำกัดงบประมาณ ระยะเวลาพิจารณาอนุมัติ และเงื่อนไขคุณสมบัติของบางโครงการ ช่องว่างระหว่างนโยบายและการส่งมอบบริการ เช่นนี้เป็นสิ่งที่ Sachs, Lafortune, Fuller & Drumm (2023) ระบุว่าพบได้ทั่วไปในประเทศกำลังพัฒนา การเปรียบเทียบอัตราการแปลงผลระหว่างจังหวัดที่มีโครงสร้างภาคีใกล้เคียงกันจึงจำเป็น เนื่องจากยังไม่มีค่ามาตรฐานระดับชาติสำหรับตัวชี้วัดนี้

เมื่อพิจารณาในระดับประเทศ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2566) และกรมการพัฒนาชุมชน (2566) ต่างอ้างถึงบทบาทของระบบข้อมูลดิจิทัล ในการยกระดับประสิทธิภาพการส่งมอบบริการสังคม ทว่ารายงานเหล่านั้นนำเสนอในระดับภาพรวมประเทศ และผู้วิจัยยังไม่พบการศึกษาที่เปรียบเทียบอัตราการแปลงผลระหว่างจังหวัด ที่มีบริบทใกล้เคียงกันอย่างเป็นระบบ นครราชสีมาในฐานะจังหวัดนำร่องที่ใช้ระบบ DSS อย่างเป็นรูปธรรม จึงเป็นโอกาสสำคัญในการสะสมข้อมูลพื้นฐาน (Baseline data) ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดค่าอ้างอิงระดับชาติในอนาคต การยกระดับความครบถ้วนของการบันทึกข้อมูล และขยายขอบเขตการบันทึกให้ครอบคลุมช่องทางความช่วยเหลือทุกรูปแบบ จึงเป็นทั้งเงื่อนไขของการวัดผลที่เชื่อถือได้ และการเปรียบเทียบที่มีความหมายในอนาคต

เมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยในต่างประเทศ ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับข้อค้นพบที่ว่า การจัดการบริการแบบชี้เป้าผ่านระบบข้อมูลช่วยลดความยากจนพหุมิติได้จริง เช่น การศึกษาในประเทศจีนของ Wang, Guo & Li (2023) ที่พบว่าบริการด้านการจ้างงานช่วยลดความยากจนพหุมิติของคนที่การได้อย่างมีนัยสำคัญในหลายมิติ และรายงานของ World Bank (2023) ที่ชี้ว่าการบูรณาการข้อมูลระหว่างหน่วยงานและการจัดการรายกรณี (Integrated case management) เป็นปัจจัยสำคัญที่เพิ่มประสิทธิภาพการส่งมอบบริการสวัสดิการในประเทศกำลังพัฒนา ขณะเดียวกัน ช่องว่างระหว่างจำนวนครัวเรือนที่ส่งต่อกับจำนวนที่ได้รับความช่วยเหลือจริงในงานวิจัยนี้ ก็สะท้อนช่องว่างการส่งมอบ (Delivery gap) ดังที่ Sachs, Lafortune, Fuller & Drumm (2023) ระบุว่าพบได้ทั่วไปในประเทศกำลังพัฒนา สำหรับบริบทไทย งานพัฒนาด้านแบบแก้จนเชิงพื้นที่ในจังหวัดอื่น เช่น สกลนคร (ชนินทร์ วะสีนนท์ และคณะ, 2567) และขอนแก่น (จันทิมา ลามแขก และอจิรภาส เพียรขุนทด, 2564) เน้นการออกแบบมาตรการและกลไกความร่วมมือ แต่ยังไม่ได้รายงานอัตราการแปลงผลเชิงปริมาณดังเช่นงานวิจัยนี้ การเทียบเคียงตัวชี้วัดอัตราการแปลงผลระหว่างจังหวัดที่มีโครงสร้างภาคีใกล้เคียงกัน จึงเป็นข้อเสนอเชิงระบบที่ควรพัฒนาต่อไป

บทบาทของภาคีเครือข่าย 89 หน่วยงานในการขับเคลื่อนงานครั้งนี้ เป็นกรณีตัวอย่างที่ชัดเจนของ Multi-stakeholder partnership ที่ Glasbergen, Biermann & Mol (2007) เสนอว่าช่วยลดต้นทุนในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย เพราะภาคีแต่ละประเภทมีเครือข่ายและทรัพยากรเฉพาะที่เสริมกัน โครงสร้าง ศพพ.จ. และ ศพพ.อ. ทำให้เกิดสายการประสานงาน ตั้งแต่ระดับจังหวัดลงถึงระดับตำบลที่ต่อเนื่องกัน จากประสบการณ์การทำงานกับระบบ DSS ในพื้นที่ ผู้วิจัยพบว่าวงจรข้อมูลย้อนกลับขาดออก หรือขั้นตอนการบันทึกผลหลังส่งมอบความช่วยเหลือเป็นจุดที่อยู่ไกลที่สุดจากแรงจูงใจทันทีของเจ้าหน้าที่ปฏิบัติการ ความท้าทายในการบันทึกผลขั้นสุดท้ายนี้พบได้ทั่วไปในระบบสวัสดิการสังคม และต้องอาศัยทั้งแรงจูงใจเชิงสถาบันและการออกแบบหน้าจอที่ลดภาระการบันทึกให้น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้

ในเชิงนโยบาย ผลการวิจัยนี้บ่งชี้ว่าการบูรณาการระบบ DSS กับกลไกภาคีเครือข่ายที่มีโครงสร้างชัดเจน เป็นรูปแบบที่มีศักยภาพสูงสำหรับการแก้ไขปัญหาความยากจนระดับจังหวัด แนวทางนี้เชื่อมโยงกับข้อเสนอของ UNDP & Oxford Poverty and Human Development Initiative (2019) ที่แนะนำให้ใช้ระบบที่อิงข้อมูล MPI ในการขับเคลื่อน SDG 1 และ SDG 10 ไปพร้อมกัน รูปแบบของนครราชสีมาจึงมีศักยภาพในการขยายผลไปยังจังหวัดอื่น ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อย่างไรก็ดี การขยายผลต้องพิจารณาความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐานด้านข้อมูล และกำลังคนในแต่ละจังหวัด ซึ่งอาจแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

7. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีข้อค้นพบสำคัญ 3 ประการ ประการแรก ครัวเรือนยากจนตามเกณฑ์ TPMAPI ปี พ.ศ. 2567 มีจำนวน 3,873 ครัวเรือน โดยมีติด้านรายได้สูงสุดร้อยละ 56.00 และการประเมินศักยภาพทุนการดำรงชีพ 5 ด้าน พบทุนทางสังคมมีศักยภาพต่ำที่สุด ($\bar{X} = 1.63$) สะท้อนความเปราะบางที่เกณฑ์ TPMAPI สะท้อนได้ไม่ชัด ประการที่สอง การส่งต่อความช่วยเหลือผ่านภาคีเครือข่าย 89 หน่วยงาน มีอัตราการแปลงผลร้อยละ 16.30 (3,255 จาก 20,000 ครัวเรือน) แสดงทั้งความครอบคลุมของระบบและช่องว่างการส่งมอบที่ยังต้องพัฒนา ประการที่สาม การบูรณาการระบบ DSS กับกลไกภาคีหลายภาคส่วนเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงพื้นที่ และมีศักยภาพเป็นต้นแบบสำหรับพื้นที่อื่น เชื่อมโยงกับ SDG 1, SDG 10 และ SDG 17 ข้อจำกัดของการวิจัย ได้แก่ การใช้ข้อมูลตัดขวาง (Cross-sectional) จึงไม่สามารถวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงก่อน-หลังการช่วยเหลือได้ อัตราการแปลง

ผลอาจต่ำกว่าความเป็นจริงเพราะความช่วยเหลือบางส่วนไม่ถูกบันทึก และยังไม่ได้แยกผลระหว่างครัวเรือน TPMA poor กับ Near-poor เนื่องจากระบบบันทึกรวมกัน การวิจัยในอนาคตจึงควรออกแบบการบันทึกให้แยกสองกลุ่ม

8. ข้อเสนอแนะ

8.1 ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

8.1.1 ควรจัดสรรงบประมาณให้สอดคล้องกับสัดส่วนมิติทุนการดำรงชีพ โดยให้น้ำหนักกับมิติด้านรายได้มากที่สุด ผ่านโครงการส่งเสริมอาชีพและกระจายความเสี่ยงรายได้ ที่ออกแบบให้เหมาะกับบริบทเกษตรกรรมของพื้นที่

8.1.2 การพัฒนาวงจรข้อมูลย้อนกลับของระบบ DSS ให้ครอบคลุมการบันทึกผลการช่วยเหลือในทุกช่องทางเป็นสิ่งจำเป็น โดยพิจารณาเชื่อมต่อระบบอัตโนมัติระหว่าง DSS กับระบบของหน่วยงานฟังก์ชัน เพื่อให้การบันทึกผลเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติและลดภาระเจ้าหน้าที่ปฏิบัติการ

8.1.3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพข้อมูล เช่น อัตราการบันทึกผลรายอำเภอ เพื่อระบุจุดอ่อนในกระบวนการไหลของข้อมูล และกำหนดข้อตกลงระดับการบริการระหว่างหน่วยงานฟังก์ชันกับ ศจพ.อ. ที่ตรวจสอบได้ผ่านระบบ

8.1.4 รูปแบบระบบ DSS ภาควิเคราะห์ของนครราชสีมาศึกษภาพในการขยายผล ไปยังจังหวัดอื่น ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อย่างไรก็ดี ควรประเมินความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐานด้านข้อมูลและกำลังคนก่อนมีใช้ขยายผลในรูปแบบเดียวกันทุกพื้นที่

8.1.5 ควรพัฒนาต้นแบบ (Model/Framework) ของระบบ DSS ภาควิเคราะห์ให้เป็นชุดเครื่องมือมาตรฐาน พร้อมคู่มือเงื่อนไขความพร้อม (โครงสร้างพื้นฐานด้านข้อมูลและกำลังคน) เพื่อให้จังหวัดอื่นนำไปปรับใช้ได้อย่างเป็นระบบ

8.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

8.2.1 ควรดำเนินการวิจัยเชิงตามยาว (Longitudinal study) เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบระยะยาวของการส่งต่อความช่วยเหลือต่อคุณภาพชีวิตและมิติทุนการดำรงชีพของครัวเรือน ซึ่งข้อมูลตัดขวางที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ไม่สามารถตอบได้

8.2.2 ควรออกแบบการบันทึกข้อมูลในระบบ DSS ให้แยกกลุ่มครัวเรือนยากจนตามเกณฑ์ TPMA และครัวเรือนใกล้จน (Near-poor) ออกจากกัน เพื่อให้วิเคราะห์เปรียบเทียบผลการส่งต่อระหว่างสองกลุ่มได้ลึกขึ้น

8.2.3 ควรศึกษาเปรียบเทียบอัตราการแปลงผลและการวิเคราะห์เชิงพื้นที่ (รายอำเภอ) ระหว่างจังหวัดที่มีโครงสร้างภาคีใกล้เคียงกัน เพื่อสร้างค่าอ้างอิงระดับชาติสำหรับตัวชี้วัดการส่งต่อความช่วยเหลือ

9. จริยธรรมการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ข้อมูลทุติยภูมิจากฐานข้อมูลโครงการวิจัยเชิงพื้นที่ บพท. จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเป็นข้อมูลระดับครัวเรือนที่จัดเก็บโดยหน่วยงานภาครัฐตามอำนาจที่กฎหมายกำหนด ข้อมูลที่น่าเสนอในบทความนี้เป็นข้อมูลรวม (Aggregate data) ที่ไม่สามารถระบุตัวตนครัวเรือนได้ ทั้งนี้ โครงการวิจัยหลัก เรื่อง การพัฒนาและยกระดับแพลตฟอร์มเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนจังหวัดนครราชสีมา ได้ผ่านการพิจารณารับรองด้านจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ของสถาบันต้นสังกัด (เลขที่ใบรับรอง HE-142-2567 รับรองเมื่อ

วันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2567 สิ้นสุด 26 กันยายน พ.ศ. 2568) ซึ่งครอบคลุมการเก็บและการใช้ข้อมูลในการวิจัยนี้ การนำข้อมูลชุดข้อมูลแบบไม่ระบุตัวตนมาวิเคราะห์จึงอยู่ในขอบเขตการรับรองดังกล่าว

10. กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเชิงพื้นที่เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนแบบเบ็ดเสร็จ มั่นยำ และยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) ภายใต้กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (กองทุน ววน.) ผู้วิจัยขอขอบคุณทีมวิจัยโครงการ บพท. จังหวัดนครราชสีมา คณะกรรมการ ศจพ.จ. และ ศจพ.อ. ทุกท่าน ตลอดจนเจ้าหน้าที่ผู้ใช้งานระบบ DSS จากทุกหน่วยงานภาคีเครือข่ายที่ให้ความร่วมมือในการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

- กรมการพัฒนาชุมชน. (2566). รายงานสรุปผลการดำเนินงานโครงการขจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประจำปีงบประมาณ 2565. กรุงเทพฯ: กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย.
- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2566). รายงานสถานการณ์ทางสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ปี 2566. กรุงเทพฯ: กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- กฤตพงศ์ ปานผา. (2568). การแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยผ่านนโยบายสาธารณะ. วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์, 8(3), 385–397.
- จันทิมา ลามแขก และอจิรภาส เพียรขุนทด. (2564). การแก้ไขปัญหาความยากจนแบบบูรณาการ: กรณีศึกษาโครงการคู่เสี้ยว เกียวก้อย แก้วจัน คนขอนแก่น. วารสารวิชาการธรรมทศน์, 21(2), 109–122.
- ชนินทร์ วะสินนท์, นันทกาญจน์ เกิดมาลัย, ปทุมทิพย์ มานโคกสูง, มาลี ศรีพรหม, กาญจนา วงษ์สวัสดิ์, ภาวิณี แสนชนม์, นิรมล เนื่องสิทธิ์, ปริฉัตร ภูจิตร และระจิตรา กาญจนบุตร. (2567). การสร้างต้นแบบนโยบายการแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่นาร่อง ตำบลกุดบาก อำเภอกุดบาก จังหวัดสกลนคร. วารสารวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 4(1), 13–28.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2566). รายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2565. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566ก). ระบบบริหารจัดการข้อมูลการพัฒนาคนแบบชี้เป้า (TPMAP): หลักการและแนวทางการดำเนินงาน. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566ข). รายงานความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ปี 2565. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- Alkire, S., & Foster, J. (2011). Counting and multidimensional poverty measurement. *Journal of Public Economics*, 95(7–8), 476–487.

- Bebbington, A. (1999). Capitals and capabilities: A framework for rural livelihoods and their analysis. **World Development**, 27(12), 2021–2044.
- Chambers, R., & Conway, G. (1992). **Sustainable rural livelihoods: Practical concepts for the 21st century**. Brighton: Institute of Development Studies.
- Creswell, J. W. (2014). **Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches** (4th ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Department for International Development. (1999). **Sustainable livelihoods guidance sheets**. London: DFID.
- Glasbergen, P., Biermann, F., & Mol, A. (2007). **Partnerships, governance and sustainable development: Reflections on theory and practice**. Cheltenham: Edward Elgar.
- Sachs, J. D., Lafortune, G., Fuller, G., & Drumm, E. (2023). **Implementing the SDG stimulus: Sustainable Development Report 2023**. Paris: Dublin University Press.
- Sen, A. (1999). **Development as freedom**. New York: Anchor Books.
- Turban, E., Sharda, R., & Delen, D. (2018). **Decision support and intelligent systems** (10th ed.). New Jersey: Pearson Education.
- UNDP & Oxford Poverty and Human Development Initiative. (2019). **How to build a national multidimensional poverty index: Using the MPI to inform the SDGs**. Oxford: OPHI.
- United Nations Department of Economic and Social Affairs. (2023). **The Sustainable Development Goals Report 2023: Special edition**. New York: United Nations.
- United Nations. (2015). **Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development (A/RES/70/1)**. New York: United Nations.
- Wang, X., Guo, J., & Li, H. (2023). Multidimensional poverty of persons with disabilities in China: An analysis of poverty reduction effect of employment services. **Frontiers in Public Health**, 11, 1093978.
- World Bank. (2020). **Thailand - Country economic memorandum: Restoring Thailand's growth**. Washington, DC: World Bank Group.
- World Bank. (2023). **Social protection and jobs**. Washington, DC: World Bank.